

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

—Ὁ χριστιανικὸς ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ ὑπὸ Κωνσταντίνου Ν. Καλλινίκου πρωτοπρεσβυτέρου. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τοῦ Πατριάρχικου τυπογραφείου 1922 (σ. 17 + 726 + 10).

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀνωτέρω ἔργου πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντίνος Ν. Καλλινίκος, ἐπιμέριος τῆς ἐν Μαγχεστρία ἐλληνικῆς κοινότητος, γνωστὸς ἐκ πλείστων συγγραφῶν, γνωρίζει ἀναμφιβόλως κάλλιον πάντος ἄλλου νὰ ἐκλαϊκῆθῃ δυσχερῆ θέματα καὶ ἐκθέτῃ αὐτὰ οὕτως ὥστε ταῦτα χωρὶς νὰ χάσῃσι τι ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν ἀξίας, νὰ ὡσι προσιτὰ τοῖς πάντι. Διαπρεπῆς συγγραφεὺς, γνώστης βαθύς τῶν πηγῶν, ἀκολουθεῖ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ὕλης τὴν ἀρίστην μέθοδον. Συνδυάζων τὰς δύο μεθόδους τῆς ἐκθέσεως τῆς λειτουργικῆς ὕλης, τῆς ἀλληγορικῆς καὶ ἱστορικῆς, καὶ ἀποφευγὼν τὰ ἄκρα θέτει μὲν ὡς βάσιν τὴν ἱστορικὴν μέθοδον ἐν ἀπορρίπτει ὅμως καὶ πλείον τινα ἰδεολογίαν ποιούμενος τῆδε κάκειοι ἐπιστάσεις καὶ παρεκδρομὰς διδακτικὰς ἢ ἐθνικὰς, δι' ὧν χειραγωγεῖται εἰς ἰδανικωτέρας σφαιρας ἢ ψυχῆ.

Τὸ ὅλον ἔργον διαιρεῖ ὁ συγγραφεὺς εἰς δύο μέρη, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων ἐξετάζει τὸν χριστιανικὸν ναὸν (σ. 3—340), ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὰ τελούμενα ἐν τῷ χριστιανικῷ ναῷ (σ. 348—715). Ἐκαστῶν τῶν μερῶν τούτων ὑποδιαιρεῖ εἰς τέσσαρα κεφάλαια οὕτως ὥστε τὸ ὅλον ἔργον διαιρεῖ εἰς ὀκτώ μέρη ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων ἐξετάζει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ναοῦ ἱστορικῶς (σ. 3—67), ἐν τῷ δευτέρῳ τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ ναοῦ (σ. 68—164), ἐν τῷ τρίτῳ τὴν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ (σ. 165—245), ἐν τῷ τετάρτῳ τὴν ἱερογραφίαν τοῦ ναοῦ (σ. 247—346), ἐν τῷ πέμπτῳ τὰ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τελούμενα (σ. 348—461) ἐν τῷ ἕκτῳ τὰ ἐν τῇ χριστιανικῇ μυθῶσι καὶ ἐξομολογήσει τελούμενα (σ. 471—557), ἐν τῷ ἑβδόμῳ τὰ ἐν τῇ ἱερωσίᾳ καὶ τῷ γάμῳ τελούμενα (557—585) καὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ τὰ ὅπερ τῶν ἀσθενῶν καὶ νεκρῶν τελούμενα (σ. 588—715). Τοῦ ὅλου ἔργου προῆγεῖται εἰσαγωγή (σ. 3—6) καὶ ἔπεται πίναξ ἀλφαθητικὸς (σ. 1—7) πίναξ εἰκόνων (σ. 8) καὶ διορθώσεις τῶν κυριωτέρων παροραμάτων (σ. 9—10).

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ ὡραίου τούτου ἔργου τοῦ πρωτο-

πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Καλλιμάχου. Τὸ ἔργον ἀναμφιβόλως τιμᾷ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ ἑλληνικὰ καθόλου γράμματα, διὰ δὲ τῆς ἀπλοποιήσεως καὶ τῆς ἐκλαϊκώσεως τῆς ὕλης καθίσταται προσί-
τὸν τοῖς πάνσι. Συνιστῶμεν ὅθεν τὸ ἔργον τοῦτο θερμῶς εἰς τοὺς ἀνα-
γνώστας ἡμῶν ἔχοντας τὴν πεποιθῆσθαι ὅτι διὰ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ
θέλουσι πλείους ἀποκτήσει γνώσεις σχετικὰς πρὸς τὸ θέμα, ὅπερ ὁ
συγγραφεὺς πραγματεύεται. Τὸ ἔργον τιμᾶται 12 σελινίων.

— **Σπ. Π. Λάμπρου** Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακὰ τόμος α'

Ἐν Ἀθήναις 1912—1923 (τελ. 38 + 358).

Ἐπὶ μίαν ἑκταρακονταετησίαν προχλήθη ὁ Λάμπρος ἐρευνῶν τὰς βιβλι-
οθήκας τῆς Δρισεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἀπαρτισμὸν τῶν ἑαυτοῦ
Παλαιολογεῖων καὶ Πελοποννησιακῶν ἔτι τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας
τῶν τελευταίων Παλαιολόγων καὶ τοῦ Λεοποτάτου τῆς Πελοποννήσου.

Ἐρευνήσας οὕτω ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν βιβλιοθήκας συνήθροισεν ἀφθο-
νον ὕλικόν ἀποτελούμενον ἀπὸ χρυσόβουλλα αὐτοκρατόρων, ἀργυρό-
βουλλα δεσποτῶν, σιγίλλια πατριαρχῶν, βρέβια καὶ ἄλλα γράμματα
πακῶν, ἔγγραφα λογῶν τῆς Βενετίας καὶ βασιλέων τῆς Γαλλίας, συν-
θήκας, ὑπομνήματα, λόγους πανηγυρικοὺς καὶ ἐπιταφίους, προσφωνή-
σεις, μονωδίας, ἐπιστολάς, εἴσοις ἀγίων, ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας,
ἐπιγράμματα καὶ ἄλλα ποιήματα, ψυχοδοτικὰ γράμματα, δωρητήρια,
σημειώσεις συνόρων, σημειώματα χρονικά, γενεαλογικά, διδασκαλῶν
καὶ ἄλλα παντοία. Τὰ μνημεῖα ταῦτα ἐξ ὧν συγκροτεῖται ἡ συλλογὴ
κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἶνε ἀνέκδοτα, πολλὰ δ' αὐτῶν ἐλάνθανον
ὅλως ἄγνωστα μέχρι τοῦδε. Ἐχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ὕψεις ἀρχαῖς
τῆς κριτικῆς προσεπείθησεν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν κειμένων νὰ ἔχη πρὸ
ὀφθαλμῶν πάντας τοὺς παλαιότερους κώδικας, τοὺς περιέχοντας τὰ ἐκδι-
δόμενα κείμενα. Οὕτω χάριν τῆς ἐπανεκδόσεως τῆς μονωδίας τοῦ
Γεμιστοῦ ἐπὶ τῇ συζυγῇ τοῦ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγου καὶ μητρὶ τοῦ
Κωνσταντίνου Ἑλένη (Ἰπομονή) ἀνεβλήθησαν εἴκοσι καὶ εἰς κώδι-
κες, ὧν ἡ διασπορὰ ἀρκεῖ νὰ δεῖξῃ τὴν ἔκτασιν, τοὺς μέγθους καὶ τὰς
δαπάνας τῆς ἐρευνῆς.

Τὸ ὅλον ἔργον ὅ' ἀποτελέσῃ ὀκτώ ὀγκώδεις τόμους, ὧν οἱ ἐξ πρῶ-
τοι θὰ περιλαμβάνωσι τὰς πηγὰς καὶ οἱ δύο τελευταῖοι τὴν ἱστορίαν,
τὴν ἐπὶ τῶν πηγῶν στηριζομένην καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπορρέουσαν. Ἐκ τῶν
ὀκτὼ τούτων τόμων εἶχεν ἤδη ὁ Λάμπρος ἐν ἔτει 1912 ἐκδόσει τοὺς
δύο πρώτους, οὐχὶ ὅμως πλήρεις ἐκ λόγων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεώς
αυτοῦ. Συμπληρωθεὶς ἐκ τῶν καταλοίπων ἐξεδόθη ἤδη ὁ πρῶτος τόμος

τῆ ἐπιμελείᾳ τοῦ Ι. Κ. Βουγιατζήδου, ὅστις ἔγραψε τὰς προσθήκας καὶ διορθώσεις τῶν δύο προλόγων καὶ τὸν πρόλογον τοῦ ἐπιμετροῦ, ἐπεμελήθη, δὲ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ κειμένων ἀπὸ τοῦ θ' μέχρι τοῦ ε' ὡς καὶ τῆς ἐκτοπώσεως τῶν ἐν τέλει πινάκων. Εἰς τὸν ἐκδοθε-
 μένον πρῶτον τόμον, τὸν ἀποτελούμενον ἐκ 255 σελίδων, προσετέθησαν 172 (25 + 147) σελίδας καὶ οὕτω ἀποτελέσθη ὁ πρῶτος τόμος ἐκ σελίδων 427 (255 + 172) περιέχων ἔργα Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ Ἰωάννου Δοκιανοῦ.¹

Πᾶς ὁ μετὰ προσοχῆς ἀναγινώσκων τὸν πρόλογον τοῦ Λάμπρου εἰς τὸ ἔργον, τὸν δημοσιευθέντα ἐν τῷ ἐκδοθέντι ἤδη πρώτῳ τόμῳ (σελ. α—ιζτ') θέλει περῆθῃ περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ ἐθνικῆς σημασίας τῶν Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν. Ἐνῶ τὸ Βυζάντιον εἶχε περιορισθῆ εἰς ἐλάχιστον μέρος τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ ἐκτάσεως, ἡ Πελοπόννησος, ὑπὸ ἡγεμόνας ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, ἧτις ἐν Κωνσταντινουπόλει ἠγωνίζετο νὰ διασωθῇ ἀπὸ τῶν ὁσημέραι προχωρούντων Τούρκων τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ κράτους. Ἡ Πελοπόννησος ἀπαλλαγείσα τῆς λατινοκρατίας ἀνεσοστάθῃ εἰς πολιτείαν ἑλληνικὴν ἐδαφικῶς πολὺ εὐρύτεραν τοῦ ἐκπνέοντος Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἀνεδείχθη ἐστία νέου λογοτεχνικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ βίου. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων ἀναγεννᾶται ἡ ἔγνοια τοῦ γένους ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἧτις καθίσταται νέον φυτώριον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.²

Τοιαύτη ἡ ἀξία τῶν Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν τοῦ Σπ. Λάμπρου. Πᾶς ἀμερόληπτος κριτὴς δὲν δύναται εἰμὴ νὰ θαυμάσῃ τὴν

1. Ὁ συγγραφεὺς τῆς περὶ Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν βιβλιοκρισίας, τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ Θεολογίᾳ τόμ. α' τευχ. α—β σελ. 128ε) κ. Α. Ν. Διαμαντόπουλος δὲν ἀνέγνωσεν. ὡς μοι φαίνεται, τὸ κριθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἔργον, διὰ τοῦτο δὲ γράφει ὅτι ὁ πρῶτος τόμος τῶν Παλαιολογείων καὶ Πελοποννησιακῶν «ἀνετυπώθη μετὰ Εἰσαγωγῆς, Προλόγου καὶ Ἐπιμέτρου». Τὴν ἐξήγησιν ταύτην τῆς ἀνωτέρω ἐκφράσεως τοῦ κ. Διαμαντοπούλου εὖρον προκριωτέραν τῆς ἐτέρας, τρίτου μὴ ὑπάρχοντος, καθ' ἣν ὁ κ. Διαμαντόπουλος οὐκ ἔγνω, ἢ ἀνέγνω.

2. Περιεργὸς εἶνε ἡ κρίσις τοῦ κ. Διαμαντοπούλου περὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης (ἐν. ἀν. σελ. 128). Τὸ περιεργότερον εἶνε ὅτι ὁ κ. Διαμαντόπουλος τῆς ἐκφυλισμένης δυναστείας τῆς ἐποχῆς ταύτης θέλει νὰ στήσῃ ἀνδριάντας, ἐνῶ ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι μόνον εἰς τὰς ἐνδόξους δυναστείας ἐγείρονται τοιοῦτοι, καὶ τὸ περιεργότερον ὅτι θέλει νὰ στήσῃ ἀνδριάντα καὶ «δολῆς τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς».

ἐπιμέλειαν καὶ ἐργατικότητα, μεθ' ἧς ὁ Λάμπρος συνήθροισε καὶ προ-
παρεσκεύασε τὸ ὄλκον διὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτην καὶ ἀποδώσῃ αὐτῷ τὸν
πρέποντα ἔπαινον.

Τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου ἀνέλαβε μεθ' ἀγαπῆς προθυμίας,
ἐπιμελείας καὶ ἰκανότητος ὅπως ἡμῶν διακρείτης φιλόλογος κ. Ι. Βογια-
τζίδης, ὅστις προσεχώσῃ ἐν τῇ «Θεολογικῇ» θέλει γράψῃ τὴν πρέπουσαν
ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐν αὐτῇ δημοσιευθεῖσαν κρίσιν τοῦ κ. Διαμαντοπού-
λου ἀνασκευάζων τὰ ὅσα αὐτοῦ ὀποστηριχθέντα καὶ ἀποδεικνύων ὅτι
ὁ κ. Διαμαντόπουλος δὲν ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος κριτικὸς τῶν ἐργασιῶν
τοῦ μακαρίτου Λάμπρου.

Κ. Ι. Δ.